

mgr Bogdan Szrejner

**Każde dziecko
jest inne...**

Wyjaśnienie konieczności
Uwzględniania różnic indywidualnych.

Przez różnice indywidualne rozumie się wszelkie trwałe właściwości odróżniające od siebie poszczególne jednostki. Chodzi tu zarówno o właściwości psychologiczne jak i o cechy fizyczne stanowiące trwałe, zasadniczo niezmiennie wyposażenie poszczególnych jednostek. Psychologowie badający te prawidłowości koncentrują się głównie na różnicach w cechach osobowości.

Dział psychologii badający wspomniane prawidłowości to paradygmat psychologii różnic indywidualnych. Zajmuje się bardzo rozległymi badaniami osobowości człowieka. O ile inne działy (psychoanaliza, behawioryzm, psychologia poznawcza i humanistyczna), przyjmując środowiskową genezę osobowości wyprowadzały ją z różnych wykrytych przez siebie cząstkowych prawidłowości (warunkowanie klasyczne i instrumentalne, popędy i instynkty czy zjawiska nieświadome lub też tworzone przez jednostkę konstrukcje osobiste), o tyle badacze różnic indywidualnych odsunęli na dalszy plan uwarunkowania środowiskowe, koncentrując uwagę niemal wyłącznie na czynnikach genetycznych.

Takie stanowisko oznaczało konieczność poszukiwania czynników determinujących zachowanie człowieka w organicznych właściwościach ludzkiego ciała (w tym głównie we właściwościach mózgu), bowiem wszystko co dziedziczone genetycznie musi mieć swoje organiczne podłoże.

Od początku XX wieku powstało kilka teorii genetycznych uwarunkowań cech osobowości. Teorie tego typu stworzyli William Sheldon, Ernst Kretschmer, Iwan Pawłow, choć najbardziej udane okazały się propozycje Hansa Eysencka i Raymonda Cattella. W Polsce spory wkład w rozwój tego typu badań wniósł Jan Strelau, psycholog z Uniwersytetu Warszawskiego. Ponieważ za najbardziej udaną spośród tych teorii uważana jest koncepcja Eysencka, w dalszej części pracy skoncentruję się przede wszystkim właśnie na tej koncepcji.

Hans Eysenck (1916-1997), jeden z najwybitniejszych psychologów XX wieku, zmierzał do stworzenia teorii silnie osadzonej w naukach przyrodniczych, swoimi korzeniami sięgającej fizyki i biochemii, a przede wszystkim biologii ewolucjonistycznej i w konsekwencji genetyki. Teorii zapewniającej bardzo głęboki wgląd w człowieka, pozwalającej niezwykle precyzyjnie wyabstrahować wszystkie tkwiące w jednostce możliwości, preferencje i upodobania, a także tłumaczącej genezę uczuć wyższych, dążeń i zainteresowań i potrzeb jednostki. Jednocześnie w dziełach swych Eysenck wielokrotnie powtarzał, że naprawdę udana teoria psychologiczna powinna mieć implikacje także dla organizacji pracy czy dla ekonomii. Nawiązując z jednej strony do dorobku behawioryzmu,

z drugiej do stworzonej przez słynnego szwajcarskiego psychoanalityka Carla Gustava Junga terminologii dzielącej ludzi na dwa zasadnicze typy psychologiczne: ekstrawertyków i introwertyków, Eysenck stworzył swoją własną, w bardzo dużym stopniu oryginalną koncepcję psychologiczną. Oto jej krótka prezentacja.

Zdaniem uczonego każdy człowiek rodzi się z nieco innymi właściwościami fizykochemicznymi układu nerwowego. Ten już od narodzin poddany jest stymulacji z zewnątrz, zaś, co wykazywał już Pawłow i behawioryści, internalizacja różnego rodzaju wartości- etycznych, religijnych, społecznych czy innych polega na wytwarzaniu różnorodnych odruchów warunkowych. Wspominana siła układu nerwowego, to pewien potencjał energetyczny posiadany przez komórki nerwowe. Im komórka nerwowa jest bardziej wrażliwa, tym łatwiej reaguje ona na stymulację z zewnątrz, skutkiem czego układ nerwowy łatwiej rejestruje wymagania stawiane jego przystosowaniu przez określone warunki środowiska. Jednak im komórki nerwowe są bardziej wrażliwe, tym mniej są one wydolne, bowiem ogranicza je opisane przez Pawłowa hamowanie ochronne, zjawisko fizjologiczne polegające na redukcji aktywności układu nerwowego po osiągnięciu pewnej granicy.

Im większa internalizacja wartości tym większa jest zdaniem Eysencka refleksyjność jednostki przy jednoczesnym proporcjonalnym zmniejszeniu jej aktywności. Refleksyjność jest odwrotnie proporcjonalna do aktywności, oto pierwsza i jedna z podstawowych maksym koncepcji osobowości Eysencka.

Trzymając się przyjętego podziału typów osobowości na introwersję i ekstrawersję, Eysenck odrzucił tym samym klasyczny, dwudzielny podział Junga, zastępując go hipotezą ciągłą rozciągającą się od skrajnej introwersji po skrajną ekstrawersję. Następnym zabiegiem terminologicznym było ujednoczenie terminologii i posługiwanie się praktycznie tylko terminem ekstrawersja przy jednoczesnym przyjęciu, że introwersja jest po prostu słabym nasileniem ekstrawersji. Gdy po kilkunastu latach działalności naukowej Eysenck zaproponował pierwsze wersje swych testów osobowości, znalazła się w nich tylko skala ekstrawersji (skala E). Jest to skala stenowa opisująca wymiar ekstrawersji jako rozciągnięty między dziesięcioma jednostkami skali, z których wyniki 1 i 2 oznaczają skrajną introwersję, wyniki 3 i 4 introwersję umiarkowaną, steny 5 i 6 ambiwersję, to jest umiarkowane nasilenie obydwu tendencji bez wyraźnej przewagi żadnej z nich, wyniki 7 i 8 świadczą o umiarkowanej ekstrawersji, zaś 9 i 10 sten to ekstrawersja bardzo nasiloną lub skrajną.

Ekstrawertycy, których układ nerwowy jest mniej wrażliwy słabiej wytwarzają odruchy warunkowe, będąc przy tym jakby chronicznie niedostymulowani. Ponieważ układ

nerwowy potrzebuje stymulacji, bez której nie może normalnie funkcjonować, ekstrawertyk poszukuje stymulacji. Skutkiem tego jest większa aktywność ekstrawertyka, człowiek taki wychodzi świata naprzeciw, poszukując stymulacji w postaci najprzeróżniejszego rodzaju bodźców. Ekstrawertyk jest towarzyski, łatwo nawiązuje kontakty z ludźmi poszukując ciągle nowych przyjaciół. Cechuje go większy entuzjazm, emocje o charakterze pozytywnym mają większą wartość stymulacyjną, mózg wydatkuje na nie więcej energii. Nastrój dominujący u typowego ekstrawertyka jest z reguły pogodny. Cechą pochodną do siły układu nerwowego jest jego ruchliwość, która na poziomie zachowania manifestuje się większą zmiennością zachowania, preferowaniem zmienności w różnych sytuacjach, częstszym zmienianiem zainteresowań, przyjaciół, fryzur, sposobu ubierania się, rodzaju słuchanej muzyki czy czytanych książek. Ekstrawertyk próbuje po trochu realizować się w różnych rolach, jednak rzadziej ma on tendencje, by wytrwać dłużej w określonym modelu bycia.

Introwertyk oznacza odwrotność cech ekstrawertyka. Człowiek taki jest mniej aktywny, przy tym silniej internalizuje różnego rodzaju wartości. Introwertywne dziecko jest bardzo silnie nastawione na kontakty z otoczeniem społecznym, jednak przede wszystkim dlatego, że nastawione jest na przyjmowanie różnego rodzaju wartości. Dziecko takie wykazuje dużą aktywność w tym względzie, przy jednoczesnym ograniczeniu aktywności o charakterze towarzyskim. Introwertyk trudniej nawiązuje kontakty towarzyskie, cechuje go większe skrepowanie. Posiada on mniej przyjaciół, będąc jednak bardziej konserwatywny, dużo silniej się do nich przywiązuje, wchodząc z nimi w bardziej zażyłe kontakty. Jest bardziej nieśmiały i wykazuje mniejszą skłonność do entuzjazmu. Introwertycy są z reguły osobnikami poważnymi, w kręgu ich zainteresowań częściej są rzeczy poważne, a nawet smutne. Osoby takie cechuje większy konserwatyzm, rzadziej się zmieniają, posiadane przez nich preferencje wykazują większą odporność na zmiany. Konserwatyzm uwidacznia się w ich światopoglądzie, wszystkie wyznawane przez nich zasady przez długi czas pozostają u nich niezmienione. Rzadziej zmieniają zainteresowania, sposób ubierania się, fryzury, rodzaj słuchanej muzyki, czytanych książek, preferują podobne sytuacje. Mogą wykazywać sztywność nawyków żywieniowych, skąd biorą się niekiedy u nich zaburzenia zachowania. O ile ekstrawertycy wykazują skłonność do preferowania barw żywych, dynamicznych, jasnych, pogodnych (czerwień, żółć, pomarańcz, błękit itp.) o tyle introwertycy preferują barwy bardziej stonowane- białą, szarą, czarną, brązową.

W przypadku umiarkowanej ekstrawersji (7 sten w skali E), stosunkowo duże zapotrzebowanie na stymulację jest zaspokajane głównie przez towarzyskość, większą aktywność, także o charakterze sportowym, muzykę czy preferowanie pewnej zmienności

zachowania. Większe nasilenie ekstrawersji powoduje już występowanie u jednostki cech takich jak dominatywność, asertywność, poszukiwanie mocnych wrażeń czy tzw. deficyt lęku, tj. skłonność do nie odczuwania lęku nawet w sytuacjach, w których mogłoby być to uzasadnione. Odwołując się do Eysenckowskiej ciągłości ekstrawersji musimy stwierdzić, że dominatywność i asertywność cechują ludzi o nasileniu ekstrawersji mniej więcej na poziomie 8 stenu w skali E. Dominatywność oznacza apodyktywność, mniejszy respekt wobec otoczenia, tendencje przywódcze, wysokie poczucie własnej wartości. Asertywność jest to zdolność do bardzo wyważonego zachowania się w sytuacji frustracji czy zagrożenia, odznaczająca się zdolnością jednostki do wyrażenia swego zdania bez uciekania się do agresji, obrażania drugiej strony sporu, czy też wykazywania skłonności lękowo-ucieczkowych.

Skrajna ekstrawersja to oprócz bardzo dużej skłonności do aktywności i towarzyskości oznacza także posiadanie takich cech jak agresywność, impulsywność, poszukiwanie mocnych wrażeń, bardzo daleko idący deficyt lęku, który sprawia, że jednostka będzie prowokować sytuacje o bardzo dużym stopniu ryzyka, nie bacząc na tkwiące w nich niebezpieczeństwo, na które często się naraża. Internalizacja wartości etycznych jest tu mała wskutek niskiej refleksyjności, co prowadzi do małego poczucia zobowiązania moralnego. Na gruncie skrajnej ekstrawersji często kształtują się skłonności przestępcze.

Na gruncie wymiaru ekstrawersji-introwersji opisuje się także zróżnicowanie tzw. orientacji temporalnej, tj. skłonności do ukierunkowania na przyszłość, przeszłość i teraźniejszość. Ekstrawertycy z reguły wykazują ukierunkowanie na teraźniejszość oraz na najbliższą przyszłość. Dla nich zawsze liczy się przede wszystkim chwila obecna, bowiem dostarcza im ona sporej dawki stymulacji. Introwertycy są w dużym stopniu ukierunkowani na przeszłość oraz bardziej odległą przyszłość. Minione wydarzenia są przez długi czas obecne w ich pamięci, częściej się do nich odwołują, niekiedy mają tendencje do ich rozpamiętywania, uczucia czasami w nich zalegają. Dużą rolę odgrywa u nich także przyszłość do każdego ważniejszego wydarzenia w życiu przygotowują się przez bardzo dokładnie i skrupulatnie. Oczekiwanie ważnych wydarzeń życiowych, o których wiedzą, że nieuchronnie na nich czekają, już o wiele wcześniej wywiera wpływ na ich postępowanie. Ekstrawertycy natomiast z dużą łatwością dystansują się od przeszłości, szybko o niej zapominając. Nie koncentrują też uwagi na odległej przyszłości. W postępowaniu często są nieco bardziej impulsywni, działają pod wpływem chwili. Wspominane już mniejsze poczucie zobowiązań moralnych, które cechuje ekstrawertyków jest pochodne do ich zmienności. Bardziej abstrakcyjnymi cechami osobowości stanowiących pewne pochodne orientacji

temporalnej jest zainteresowanie aktualnie panującymi trendami w modzie czy obyczajowości, wiązanie sporych nadziei z rozwojem techniki, zaangażowanie we wprowadzanie różnego rodzaju innowacji technicznych. W przypadku ukierunkowania na przeszłość usensownienie tych tendencji na poziomie procesów poznawczych może oznaczać zainteresowanie historią czy archeologią, biologią ewolucjonistyczną itp. Bardzo duże ukierunkowanie na odległą przyszłość owocuje niekiedy przywiązywaniem bardzo dużej wagi do religijnej perspektywy życia pozagrobowego, do zainteresowania wszelkimi prognozami przyszłości, niekiedy zainteresowania twórczością science-fiction, a ze zjawisk patologicznych np. skłonnością do katastrofizmu.

U introwertyków obserwuje się także większą przewagę tzw. czynności pomocniczych nad wykonawczymi, tj. przewagę działań pomocniczych niezwiązanych z wykonywaniem podstawowych czynności składających się na określone zadanie. Oznacza to możliwość obniżenia wartości stymulacyjnej określonej sytuacji, skutkiem czego jest ona bardziej dopasowana do możliwości określonej osoby. Introwertywny uczeń np. pisząc wypracowanie szkolne częściej najpierw dokładnie czyta wszystkie potrzebne mu materiały, podkreśla najistotniejsze fragmenty, planuje poszczególne fragmenty pracy. Ewentualne poprawki nanosi dopiero po napisaniu większej części lub też całej pracy. Ekstrawertyk zaczyna pisać pracę, gdy tylko uformuje mu się chociaż wstępny zarys jej spodziewanego obrazu. Poprawki nanosi na bieżąco, częściej zmienia początkowy zamiysł pracy.

Z wymiarem ekstrawersji-introwersji Eysencka korelowano wyniki badań nad tzw. stylami poznawczymi. Są to osobne wymiary osobowości o podobnej genezie jak ekstrawersja. Do najważniejszych z nich należą: wyostrzenie-wygładzanie, zależność-niezależność od pola oraz wewnętrzne-zewnętrzne umiejscowienie kontroli. Oto krótka charakterystyka tych wymiarów osobowości.

Wyostrzenie-wygładzanie oznacza skłonność do zwracania uwagi na podobieństwa lub różnice między poszczególnymi elementami rzeczywistości. Ludzie wykazujący skłonność do dostrzegania podobieństw wykazują tendencje do łączenia ze sobą faktów z najodleglejszych dziedzin, dostrzegania między nimi relacji. Zdolność ta cechuje ludzi zajmujących się nauką lub filozofią, bo tego typu działalność polega przecież na dążeniu do powiązania ze sobą faktów z najróżniejszych dziedzin. Cechuje ona introwertyków, bowiem też ma ona związek do operowania jak gdyby na najmniejszej liczbie bodźców, wymaga ona mniejszej ruchliwości poznawczej niż wyostrzający styl poznawczy. Dla ekstrawertyka wyposażonego w wyostrzający styl poznawczy poszczególne obszary rzeczywistości wydają

się być w niewielkim stopniu ze sobą powiązane, rzeczywistość sprawia dla niego wrażenie bardzo zróżnicowanej, poszczególne sytuacje zdają się nie mieć ze sobą większego związku.

Zależność-niezależność od pola, styl poznawczy opisany przez Hermana Witkina oznacza skłonność do pewnego zróżnicowania mentalnego polegającego przede wszystkim na zdolności do uniezależniania od siebie poszczególnych komponentów postaw, poznawczego, emocjonalnego i behawioralnego, czego skutkiem jest pewna elastyczność mentalna, niezależność zachowania od sądów oraz emocji i odwrotnie. Osoba niezależna od pola łatwiej uniezależnia swoje postępowanie od emocji i sądów, negatywne emocje nie przeszkadzają jej w wydawaniu pozytywnych sądów, skutkiem czego jest ona bardziej obiektywna. Oglądane filmy, przeczytane książki, poglądy takiej czy innej osoby mogą wywoływać w niej pozytywne emocje, jednak łatwo im się od tego zdystansować. Tym razem górą są introwertycy, którzy wykazują tendencje do niezależności od pola. Uprzedzając fakty pozwolę sobie stwierdzić, że w kształtowaniu się skłonności związanych z tym wymiarem dużą rolę odgrywa inteligencja, niezależność od pola jest wprost proporcjonalna do inteligencji zaś odwrotnie proporcjonalna do ekstrawersji. Najbardziej niezależni od pola są inteligentni introwertycy, najbardziej zależni- mało inteligentni ekstrawertycy.

Wewnętrzne- zewnętrzne umiejscowienie kontroli to stopień konformizmu i nonkonformizmu jednostki. Wewnętrzne umiejscowienie kontroli cechuje introwertyka, który internalizując wiele różnego rodzaju wzorców i wykazując mniejsze ukierunkowanie na świat zewnętrzny jest z reguły większym indywidualistą niż ekstrawertyk. Tutaj również rolę odgrywa inteligencja, korelacje są identyczne jak w przypadku zależności-niezależności od pola.

Osoba o silnie zewnętrznym umiejscowieniu kontroli w wielu sytuacjach pozbawiona jest poczucia sprawstwa, wpływu na dziejące się wokół niej wydarzenia, skutkiem czego może być przekonanie o uzależnieniu jego losów od przypadku czy ślepego losu, konsekwencją czego jest przesadność.

Stopień konwergencywności-dywergencywności myślenia, pochodny do stylu poznawczego wygładzania-wyostrzania decyduje między innymi o szczegółowych zainteresowaniach osób, których osobowość sytuuje się na poszczególnych stenach ekstrawersji. Osoby sytuujące się w obrębie pierwszego stenu w ekstrawersji często wykazują zainteresowanie dziedzinami ścisłymi, jeśli pozwala im na to inteligencja. Osoby z wysoką inteligencją niewerbalną częściej wykazują zainteresowania matematyką czy fizyką, natomiast osoby z inteligencją werbalną- np. filozofią (może także psychologią). Osoby

z nasileniem ekstrawersji na poziomie 3 stenu często wykazują np. zainteresowanie historią czy geografią (nieco mniejszy stopień konwergencji, choć także znaczny). Osoby o ekstrawersji 4 czy 5, wykazując sporą refleksyjność przy dość już dywergencywnym sposobie myślenia częściej interesować będą się literaturą. Osoby o wysokich uzdolnieniach matematycznych, zdolnościach kombinacyjnych czy wyobraźni przestrzennej, będąc introwertykami interesować będą się matematyką teoretyczną, zaś będąc ekstrawertykami-stosowaną.

Pozostałe wymiary temperamentu to psychotyzm i neurotyzm (skale P i N). Pierwszy z nich wiąże się z chemizmem pewnych struktur międzymózgowia, drugi zaś z cechami autonomicznego układu nerwowego. Nie wchodząc w szczegóły, psychotyzm oznacza poszukiwanie mocnych wrażeń oraz ekstrawagancję, tj. skłonność do otaczania się wszystkim co dziwne i niezwykle. Osoby o wysokim psychotyzmie mają potrzebę poszukiwania mocnych wrażeń a także niezwyklej doznań, co wynika z ich dużej wrażliwości na nudę. Z psychotyzmem wiążą się najprzeróżniejsze zjawiska: fascynacja fantastyką, narkomania i alkoholizm, niekonwencjonalne stroje i fryzury, tendencja do uprawiania niebezpiecznych sportów, niezwykle intensywne życie seksualne, podatność na dewiacje płciowe, przynależność do sekt religijnych, włóczęgostwo, twórczość, okrucieństwo, także schizofrenia. Osoby o dość wysokim poziomie psychotyzmu cenią sobie nieformalność, nieskrępowanie i wolność osobistą, mają nietypowy światopogląd, z reguły są dość tolerancyjni. To, która z cech typowych dla wysokiego psychotyzmu wystąpi, zależy od tego, czy prostokątny względem wymiaru ekstrawersji-introwersji psychotyzm będzie szedł w parze z określonym nasileniem cech tej ciągłości. Twórczość, sekciarstwo czy fascynacja fantastyką cechują introwertyków, narkomania, alkoholizm czy okrucieństwo skrajnych ekstrawertyków. Ludzie usportowieni, o nasileniu ekstrawersji z pogranicza 8 czy 9 stenu, przy wysokim wyniku w skali P mogą lubować się w sportach walki, himalaizmie, sportach samochodowych itp. Osoby o niskich wynikach w skali P są konwencjonalne, typowe, pozbawione twórczej wyobraźni, często nietolerancyjne.

Neurotyzm to wymiar osobowości oznaczający stopień emocjonalności jednostki oraz podatność na konflikty wewnętrzne. Podłożem neurotyzmu jest autonomiczny układ nerwowy. Jego ramię parasympatyczne jest podłożem emocji pozytywnych, zaś sympatyczne negatywnych. Wysoka wrażliwość tego układu oznacza tendencję do przeżywania bardzo silnych emocji pozytywnych i negatywnych i jednocześnie irracjonalnego przechodzenia jednych emocji w drugie. Neurotyzm koreluje ujemnie z pełnieniem każdej roli wyznaczonej przez ekstrawersję-introwersję, psychotyzm i inteligencję.

Inteligencja według Eysencka to czwarty wymiar osobowości. Wszystkie pozostałe wymiary składają się na temperament. Inteligencja decyduje o kompetencji, z jaką jednostka realizuje się w rolach wyznaczonych przez temperament, choć często wpływa na wybór roli, jaką w obrębie generalnych predyspozycji w określonym kierunku będzie pełnić dana osoba. Chodzi tu nie tylko o stanowisko, jakie jednostka o określonym ilorazie inteligencji może sprawować, ale także o konkretny zawód czy rolę społeczną. Np. osoby dominatywne i zrównoważone mogą pracować jako policjanci czy zawodowi żołnierze, choć osoby o wyższej inteligencji mogą być odpowiedzialni za podejmowanie istotnych decyzji, tworzenie planów itp. natomiast osoby mniej inteligentne tylko za egzekucję określonych postanowień. Osoby o uzdolnieniach ekonomicznych, posiadając wyższą inteligencję kończą studia będąc często odpowiedzialni za pracę całych przedsiębiorstw, podczas gdy osoby o nieco niższej inteligencji muszą być odpowiedzialni za mniejsza przedsięwzięcia.

Uwzględnianie różnic indywidualnych ma ogromne znaczenie dla organizacji pracy, poradnictwa zawodowego, edukacji i szkolnictwa, kryminologii i resocjalizacji oraz psychiatrii.

Dla potrzeb poradnictwa zawodowego można dość ściśle określać cechy osobowości, które powinna mieć osoba na danym stanowisku. Jeśli z jakichś względów wyznaczamy ludzi, którzy pełnić mają określone role społeczne, ta sama cecha, która dla jednej roli jest niewskazana, dla innej może okazać się idealna. Osoba o introwertywnym temperamencie nie będzie nadawać się na kierownicze stanowisko, może być natomiast dobrym bibliotekarzem. Osoba bardzo energiczna może dobrze sprawdzić się w roli policjanta. Inna osoba, choć dzięki swej dominatywności i niskiej skłonności do lęku może wydawać się dobrym materiałem na żołnierza, powinna być wyeliminowana z zawodowego wojska z uwagi na zbyt wysoki neurotyzm i psychotyzm. Dokładniejsze badania inteligencji mogą pozwolić skierować osobę, która planowała naukę w szkole ponadpodstawowej w klasie przygotowującej na studia humanistyczne do klasy o zwiększonym zakresie matematyki i fizyki, jeśli test wykaże takie właśnie uzdolnienia. Nauczyciel, który stwierdzi, że uczeń preferuje naukę przez zrozumienie, nie zaś naukę pamięciową, w niektórych sytuacjach może być dla ucznia bardziej wyrozumiały. Specjaliści od resocjalizacji często dzięki badaniom psychologicznym uzyskują zrozumienie faktu, że przestępstwo było w większym stopniu podyktowane sytuacją niż trwałymi cechami osobowości podsądnego. Zdobywając także wgląd w różne typy osobowości przestępców są w stanie przewidzieć, w jakiej okoliczności określony człowiek może stanowić zagrożenie. W psychiatrii - psychologia różnic indywidualnych pozwala różnicować poszczególne przypadki pacjentów, odróżnić

zaburzenia, które na pierwszy rzut oka mogą wydawać się podobne, choć w istocie wymagają zupełnie innego leczenia czy oddziaływania terapeutycznego. W poradnictwie małżeńskim pozwala dobrać osoby tak, by rzeczywiście w pełni do siebie pasowały, czy też zapewnić dziecku osieroconemu najbardziej do niego pasujących rodziców.

Wiele do myślenia dają przypadki osób, których niekompetencja na określonej płaszczyźnie wiąże się z niedostosowaniem do jej wymagań temperamentu, przy jednoczesnej kompetencji intelektualnej. Zwłaszcza osoby o skrajnym nasileniu cech z różnych krańców kontinuum ekstrawersji mają niekiedy poważne problemy z dostosowaniem poziomu motywacji do potrzeb zadania. Często zauważa się to u uczniów będących w okresie obowiązku szkolnego. Osoby takie często spotykają się z podejrzeniami o niską inteligencję, co przy zastosowaniu do nich tychże zarzutów mogłoby wykluczyć ich z edukacji w określonej placówce oświatowej. Psychologia różnicowa precyzyjnie odróżniająca temperament od inteligencji pozwala przy odpowiednio postawionej diagnozie zdjąć z nich te podejrzenia. Odwrotną sytuacją jest osoba o ogólnie bardzo wysokim ilorazie inteligencji, która w wielu dziedzinach nie musi być kompetentna.

Testy osobowości pozwalają często dotrzeć do pewnych cech osobowości, które wyznaczają trwałe tendencje, nie zawsze dostrzegalne w konkretnej sytuacji. Właśnie dzięki temu mogą być one pomocne w poradnictwie ukierunkowanym na precyzyjne wykrycie cech decydujących o trwałych predyspozycjach jednostek.

Psychologia różnicowa wyabstrahowała określone zestawy cech, które choć pozornie wydają się bardzo do siebie podobne, w rzeczywistości świadczyć mogą o zupełnie innych skłonnościach. Na przykład osoby o niskich uzdolnieniach matematycznych bywają podejrzewane o brak skłonności do ścisłego i precyzyjnego myślenia. Tymczasem precyzja myślenia zależy w istocie rzeczy od stylu poznawczego i jest pochodna do dywergencyjności.

Testy inteligencji pozwalają bardzo szczegółowo określić poziom poszczególnych funkcji intelektualnych. To daje niekiedy możliwość bardzo precyzyjnego określenia przyczyn niepowodzeń ucznia z określonym materiałem. Pozwala także odróżnić globalne dysfunkcje intelektualne (inteligencja z pogranicza normy czy upośledzenie umysłowe) od tzw. parcjalnych deficytów intelektualnych- dysleksja, dysortografia, dyskalkulia, pozwalając uczniom z tego typu problemami na względnie normalną naukę. Dawniej osoby te często uznawane były za upośledzone umysłowo, co często znacznie ograniczało ich szanse na normalną edukację.

BIBLIOGRAFIA.

- 1) Eliaz, A.(1981). Temperament a system regulacji stymulacji. Warszawa: PWN.
- 2) Eysenck, H. J. (1970). Sens i nonsens w psychologii. Warszawa, PWN.
- 3) Eysenck, H. J., Eysenck M. W. (1996). Podpatrywanie umysłu. Dlaczego ludzie zachowują się tak, jak się zachowują?. Warszawa: PWN.
- 4) Guilford, J. (1978). Natura inteligencji człowieka. Warszawa: PWN.
- 5) Nęcka E. (1994). Inteligencja i procesy poznawcze. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- 6) Matczak, A. (1990). Style poznawcze. Warszawa: PWN.
- 7) Nosal, C.S. (1992). Psychologiczne modele umysłu. Warszawa: PWN.
- 8) Strelau J. (1996) Inteligencja człowieka (wyd. II). Warszawa: Wydawnictwo „Żak”.
- 9) Strelau J. (redaktor naukowy). (2000). Psychologia. Podręcznik akademicki. t. 2. Psychologia ogólna. Gdańsk, GWP.
- 10) Strelau J. (1998). Psychologia temperamentu. Warszawa: PWN.
- 11) Strelau J. (1990). Rola temperamentu w rozwoju psychicznym (wyd. II). Warszawa: WSiP.
- 12) Strelau J. (1995). Temperament i inteligencja. Warszawa: PWN.
- 13) Seligman D. (1994) O inteligencji prawie wszystko. Kontrowersje wokół ilorazu inteligencji. Warszawa: PWN.

